

A nászéjszaka felé

Lakodalmi szokások Szilágyin

Bevezető

A lakodalom, annak szokáselemei, szekvenciái sokat és sokszor kutatott témája a magyar néprajznak. A vajdasági kutatásokban sincs hiány belőlük. Példa erre Borús Rózsa kötete, melyben a vőfélyverseket mutatja be, azokon keresztül világít rá a lakodalom részleteire. Másik kötetében, ami 1981-ben jelent meg, a *Topolyai népszokások*ban is külön foglalkozik a házasságkötéssel. A vajdasági kutatók közül Jung Károly (JUNG 1978), Silling István (SILLING 2001), Beszédes Valéria (BESZÉDES 1998) és Szőke Anna (SZŐKE 2010) is foglalkozott egy-egy település lakodalmaival, vagy annak egyik szegmensével, alkotóelemével.

Jelen tanulmányomban a szilágyi lakodalmat szeretném bemutatni, azon belül is külön figyelmet szentelve a záró mozzanatoknak. Véleményem szerint olyan raritásról van jelen esetben szó, amit más kutatók már itt-ott felvillantottak, de a Vajdaságra vonatkozóan pontos leírására még nem került sor.

Szilágyi 1200 lakosú település. Apatin, Szentiván és Szond között helyezkedik el. Valamikor itt sűrű tölgyerdő volt. 1892-ben alapították, 6386 katasztrális hold területen. Mérnöki tervek szerint készült. Éppen ezért a sakktabla falutípus egyik mintapéldája. Lakói jobbára római katolikusok. A legutóbbi betelepítések óta arányaiban változott meg a lakosság összetétele. A 2002-es népszámlálás adatai szerint 1364 lakosa volt a településnek, ebből 792 magyar nemzetiségű (58,06%). A 2011-es népszámlálás adatai szerint 1197 ember élt Szilágyin. Már az 1980-as évektől nagy számban vállalnak külföldön munkát. A kivándorlás több család esetében végleges. Korábban Kanada volt az úti cél, ma leginkább Németország és Ausztria. A faluban még van magyar nyelvű tanítás, de már csak ketten-hárman vannak egy-egy osztályban.

A falu szokásvilága színes. A telepítéskor ide került lakosság magával hozta saját szokásait. A telepítési adatokból tudjuk, hogy vajdasági települ-

lésekről jöttek ide, ezért az itt meglevő népszokások a környék más településeiről hozottak összetételéből csapódtak le. Fiatal településről van szó. Szokásai is azok, igen képlekenyek még ma is. A szokások itt alakultak át, rendeződtek egy új rendszerré. A leginkább katolikus lakosság minden településről hozott magával valamit.

1899-ben az első telepítési hullámban ide érkezettek: Temerin 28, Doroszló 23, Mohol 7, Szabadka 5, Nemesmilitics 4, Csantavér és Ókér 3-3, Apatin 2, Dávod 2, Kishegyes 2, Veprőd 2, Topolya 2, Zombor, Csonoplya, Péterréve, Nagybaracska, Zenta, Óbecse 1-1 család.

A második hullámban 1900-ban jöttek: Kupuszina és Óbecse 10-10, Topolya 7, Kishegyes 6, Apatin, Mohol, Őrszállás 4-4, Hercegszántó, Veprőd 3-3, Temerin, Péterréve 2-2, Dávod, Bácsszentiván, Szelencse, Csonoplya, Nemesmilitics, Regőce, Madaras, Doroszló és Gara 1-1 család. (A harmadik és negyedik telepítési hullám települései megegyeznek a már említettekkel, ezért nem sorolom őket fel.)

Fiatal a település. Könnyebben változnak szokásai, könnyebben alkalmazkodnak az újításokhoz. Azokat a szokáselemeket, amelyeket a falu jónak tart, elfogadják, megisméltik. Természetes folyamata ez a szokások változásának más településeken is. Azzal a különbséggel, hogy egy zárt szokásrendszerű településre nehezebben kerülnek be újítások. Szilágyi ilyen szempontból nyitott, még a házasság tekintetében is. A település szerinti és felekezeti vegyes házasságok jelentős száma az oka annak is, hogy egy-egy lakodalomban annak szekvenciáiból hol több, hol kevesebb elem jelenik meg.

Lakodalom Szilágyin

A falu saját alakuló szokásrendszerében a lakodalom szekvenciái azok, amelyek a legkönnyebben befogadják az újításokat. A lakodalom a reprezentáció helye. Itt jelennek meg először a másutt látott édességek, torták, ide kerülnek be az új táncok, zenék.

A házasságkötés szokáskörének cselekményei a következők: lánykérés, háztűznézés, eljegyzés, jegyben járás, a házasságkötési szándék bejelentése, a lakodalom előkészítő munkálatai, vendég hívás, lány- és legénybúcsú, valamint a lakodalom (HOPPÁL 1990; 7–51). A változó szokáskörben ezek állandó elemek. A lakodalom eseményeinek sorrendje sem változott sokat, csupán beleilleszkedtek az újítások.

A lakodalom teljes szokásrendjét nem kívánom ismertetni, bár vannak archaikus és a környék településeinek szokásaitól eltérő elemek a szilágyi lakodalmi előkészületekben is. Most csupán annak befejező szekvenciái-

ra térnék ki, különös tekintettel a tűzugrásra. Annál is inkább, mert a vajdasági magyar néprajzi irodalomban csak igen kevesen foglalkoztak vele.

A lakodalomnak a nászéjszakát megelőző eseménysorával s magával a nászéjszakával a vajdasági néprajzkutatók közül ketten foglalkoztak. Beszédes Valéria *Ha bírbe adta a farát, tartsa!* (BESZÉDES 1998; 58–60) című írásában rámutat, hogy a lakodalomleírásokból ez a rész szemérme- sen kimarad.

Szőke Anna a dél-bánáti Udvarszálláson már látott-hallott ezzel a mozzanattal kapcsolatban valamit, s le is írja, hogy abban a valószínűleg palóc eredetű faluban él a hajnaltűz gyújtásának szokása: „Az alábbiakban nem törekszem e szokás részletes bemutatására, inkább a kulturális esemény fő arculatát meghatározó szempontokat emelem ki...” (SZŐKE 2010; 182).

Az utcai tűzgyújtásról a következőket írja: „Napjainkra megcsappantak a lakodalmak a már ismert okok miatt. [...] A szülők az utcán tüzet raknak, és meghívó nélkül a tűz köré várnak mindenkit. Nincs hivatalos meghívó, jöhet mindenki. A háziak néhány asztalt helyeznek a tűz közelébe, itallal, sós és édes süteményekkel várják a falubelieket. A szerbeknél ezen a vidéken hagyománya van az utcai lakodalmi tűzgyújtásnak. Tőlük kezdik átvenni az udvarszállásiak is...” (SZŐKE 2010; 184).

A szilágyi lakodalom befejező szekvenciáit a menyasszonytánctól írom le. A menyasszony utolsó tánca a menyasszonytánc. A vőfély, aki a rokonság köréből származó, általában még nőtlen ifjú, bevezeti a menyasszonyt, és arra kér mindenkit, hogy táncoljon vele. A násznagyok egy asztalnál ülnek, előttük a násznagyos rozmaring és két-két tányér, amibe a pénzt gyűjtik.

Erre a táncra vonatkozóan is vannak különbségek falun belül, az okát a szomszédos falvakból származóakkal kötött vegyes házasságokban látom. Van, amikor gombosi szokás szerint menyecsketáncot tartanak, és akkor gyűjti az ifjú asszony a pénzt.

A menyasszony-, illetve a menyecsketánc végén a vőlegény karjában kiviszi párját. Amíg átöltöztetik a menyasszonyt, a násznépet egy álmenyasszony szórakoztatja. Azzal is táncolni kell, az összegyűjtött aprópénzt a zenészeknek adják.

A piros ruhába öltözött menyecske a vőfély oldalán érkezik a pénzért. Hímzett kötényt kötöttek a derekára. A tányérokat, amiben a pénz volt, a menyecske után dobják. Ilyenkor neki vissza kell fordulnia, hogy a cserepekből néhányat felszedjen. A darabok száma jelzi, hogy hány gyermeket szeretne. Miután letette a pénzt, visszajön a terembe, mert az összetört tányérok darabjait neki kell feltakarítania. Söprűt, lapátot dobnak elé. Azt mondják, hogy ebből látszik, milyen ügyes lesz.

Az újmenyecske és az újember ezek után mindenkit megkínál. Korábban külön erre az alkalomra készített igen szépen díszített süteményekkel járt körbe a menyecske. Később a süteményeket felváltották a bolti bonbonok. Az ifjú pár egészségére az újemberrel mindenkinek koccintania illik. Nem szabad visszautasítani. Gyakran előfordult, hogy ilyenkor a fiatalember be is rúgott.

A reggeli után a maradék násznép hazakíséri a fiatalokat. Zenével indulnak a tűzoltóteremből. Néhány éves szokás, hogy előttük söpörnek, hogy ne érje baj őket az úton, könnyű, tiszta legyen közös életük. Amikor víg a lakodalom, útközben is megállnak egy kicsit táncolni.

A lakodalmas házhoz érve már várják őket az idősebbek. Ők korábban hazamentek. Régebben az állatok miatt, ma már talán csak azért, mert elfáradnak. A háznál a bejárat szalmával van megszórva. Azt akkor gyűjtik meg, amikor a násznép odaér. Először az új párnak kell kézen fogva átugrania a tüzet. Utánuk a fiatalok egyesével, vagy akár párban is átugorhatják.

A korábban odaérkezett násznép tagjai a ház udvarán mindig cirkuszt csinálnak. A cirkusz rendetlenséget jelent. Szétszórják a tollat, amit a lakodalmi előkészületek alatt összegyűjtöttek, vagy a háznál talált szalmát, kukoricát, szóját. Többször még a háztetőre is kerül egy szekér, ajtó, bicikli, minden, amit el tudtak mozdítani, és föl tudták vinni.

A takarítás a menyecske feladata. Amikor átugrották a tüzet, az elé dobott söprűt fel kell vennie, és azzal kell söprögetnie. Ez a jele annak, hogy friss, ügyes menyecske válik majd belőle. A cirkusz eltakarítása nemritkán a menyecskének másnap is feladata. A szülők igyekeznek a fiatalokat mielőbb a szobájukba terelni, hogy ne legyenek kitéve a spicces, még mulatni vágyó lakodalmasoknak.

Befejezés

Fontos mozzanata a lakodalmak változásának és a tűzugrás lakodalmi szokáskörben való megjelenésének a lakodalmi multság helyszínének változása. Szilágyin a lakodalmakat az 50-es évekig házaknál tartották, ettől kezdődően kiskocsmákban (a Res kocsmában), a moziteremben és a kultúrotthonban. A 60-as években építették meg a tűzoltóotthont. Ekkor kezdték áthelyezni a multságot ebbe a terembe. Korábban elegendő volt a kisebb terem, de a falu lakossága szépen növekedett. A lakodalmak mérete is ezzel arányosan nőtt. A három-, esetleg négyszáz személyes rendezvényeket már nem tudták megtartani a kiskocsmákban.

A szokás megteremtője, kitalálója személytelen. Nem emlékeznek rá, hogy ki volt az első, akinél volt tűzugrás. Arra sem emlékeznek már, hogy

kinek a lakodalmában gyújtották az első tüzet. Ez a népszokások megjelenésének alapvető sajátossága, természetes folyamata. Amennyiben egy szokáselemet, mint jelen esetben a hajnali tűzgyújtás, a közösség elfogad és jóváhagy, akkor az megmarad, és része lesz a teljes szokáskörnek (PUTZ 1943).

A lakodalmi tűzugrás vagy hajnaltűz helyenként leginkább az északi nyelvterületen volt elterjedt szokás (GYÖRGYI–MAÁ CZ 1980). Bakó Ferenc úgy véli, hogy palóc sajátosság (BAKÓ 1955; 405).

A tűzátugrás többféle szempontból is értelmezhető. Az egyik lehetséges magyarázata az analógiás mágián alapszik. A tűz hatásának két tulajdonságát is megjeleníti itt. Az egyik a tisztítóképeség. A lakodalomban az ifjú pár mindenki szeme előtt volt, ki voltak téve a gonosz ártó szándéknak. Ezért kaphatott szerepet a tűz új életük kezdetén. A mulatságból hazatérve az első közös feladatuk a tűz átugrása. A megtisztítás mellett a tűznek termékenységvarázsló szerepe, a táncos ugrásnak pedig termékenységnövekedést célzó háttere is van (DÖMÖTÖR 1982).

Irodalom

- BAKÓ Ferenc (1955): Felsőtárkány község lakodalmi szokásai. *Ethnographia* 66. 1–4. 345–408.
- BESZÉDES Valéria (1998): *Örökség II.* Kis magyar bácskai néprajz. Életjel Könyvek 75., Szabadka
- DÖMÖTÖR Tekla (1982): Ugrás, rituális címszó. In *Magyar Néprajzi Lexikon V.*, főszerk. Ortutay Gyula, 402.
- GYÖRGYI Erzsébet (1980): Lakodalom címszó. In *Magyar Néprajzi Lexikon III.*, főszerk. Ortutay Gyula. Akadémiai Kiadó, Budapest, 397–400.
- GYÖRGYI Erzsébet (1980): Menyasszony befogadása címszó. In *Magyar Néprajzi lexikon III.*, főszerk. Ortutay Gyula. Akadémiai Kiadó, Budapest, 563–564.
- GYÖRGYI Erzsébet–MAÁ CZ László (1980): Lakodalmi tűz, hajnaltűz címszó. In *Magyar Néprajzi Lexikon III.*, főszerk. Ortutay Gyula. Akadémiai Kiadó, Budapest, 396.
- HOPPÁL Mihály szerk. (1990): *Magyar néprajz VII.* Népszokás. Szokások. Akadémiai Kiadó, Budapest, 7–51.
- JUNG Károly (1978): *Az emberélet fordulói.* Gombosi népszokások. Forum, Újvidék
- PUTZ Éva (1943): *A kolonyi lagzi.* Szlovákiai Magyar Közművelődési Egyesület, Pozsony
- SILLING István (2001): A koma birkája a kupuszinai lakodalomban. *Létünk* XXI. 1–2. sz. 152–153.
- SZŐKE Anna (2010): „Istenfélésre vagyunk utalva”. Tanulmányok Dél-Bánát népéletéből. Forum Könyvkiadó, Újvidék

Adatközlők

Bényeiné Balogh Rozália (1928)
Csernainé Cétényi Mária (1936)
Dulicné Cétényi Katalin (1943)
Francia Miklós (1941)
Horváth István (1951)
Horváthné Csernai Magdolna (1957)
Kamenárik Zsasklina (1975)